

Максим Сергійчук,
здобувач вищої освіти, група ПЛ-10
(Державний університет «Житомирська політехніка»),
Юлія Кондратюк,
кандидат історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

ГОРОДНИЦЬКИЙ ПОРЦЕЛЯНОВИЙ ЗАВОД: ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО ЗАНЕПАДУ

Українська земля має великі природні багатства, які дають необмежені ресурси для розвитку промисловості в різних напрямках і галузях. Однією з них було порцелянове виробництво. Січинський В. у творі «Українська порцеляна» писав, що порцеляновий посуд - це один з найбільш поширених артикулів широкого, щоденного вжитку, а його виготовлення потребувало величезної кількості каолінової глини (біла глина), надра якої були поширені на території України від Волині до Азовського моря. Крім того для оздоблення та створення нових форм потрібні були висококваліфіковані митці та майстри [1, с.3].

Саме через наявність родовищ глини на Поліссі у невеличкому містечку Городниця Звягельського району (у минулому Новоград-Волинський) Житомирської області було побудовано порцеляновий завод. Городницький порцеляновий завод – це одне з найстаріших підприємств України з виготовлення порцеляново-фаянсових виробів господарського і культурно-побутового призначення. Його історична спадщина велика.

Завод був заснований у 1799 році Йосифом Клеменсом князем Чарторийський.[5, с.421], який розгорнув широку промислову діяльність у свої маєтках на Волині й Поділлі. Зокрема у м. Корець Рівненської області, мав власну фабрику порцелянових виробів (1784 р.). Саме там було розроблено рецепт виготовлення порцеляни з місцевих глин. І саме частина виробництва Корецької порцелянової фабрики була переведена у Городницю, через пожежу. Городницька фабрика будувалася чотири роки, а працювати почала 1 квітня 1807 року. Вважали, що завод буде прибутковим, але цього не сталося. У 1810 році помирає князь Чарторийський. Генрих Любомирський, чоловік Терези Чарторийської, у 1814 році починає керувати фабрикою [2, с. 4]. У 1828 року на виробництві працювало 7 печей і виробляли посуд з фаянсу і кам'яної маси, оздоблений рельєфним декором. На першій Всеросійській виставці у Петербурзі в 1828 році вироби Городницької фабрики були відзначені преміями.

У 1850 році власником заводу став син Любомирського, який продав його у 1856 році поміщику Вацлаву Руліковському. І саме на цьому етапі починається новий розвиток заводу - виробництво фарфору, який на той час давав чималий прибуток підприємству. Новий власник побудував нові печі для випалювання, удосконалив структуру сировини, навіть побудував водяний млин. На заводі з'явилися майстри із-за кордону. Всього нараховувалося до 350 робітників. Були збудовані 30 будинків для робітників із наділом землі по 5 соток. В кожному будинку жили по 2 – 4 сім'ї. Ян Грабовський займався виробництвом порцеляни, а художнім оздобленням займався Романовський та його чотири сини. В результаті якість продукції та об'єми виробництва зросли. Виготовляли сервізи із золоченими зображеннями гербів, вензелів, випускали поштучні предмети: кашпо, вази, чайниці для сухого чаю, глечики тощо. Більше 20 років завод був власністю Руліковського.

Проте пожежа у 1870-х роках повністю знищила підприємство. Власник не мав змоги реконструювати його, тому був вимушений продати Полтавському земельному банку. Потім завод неодноразово перепродався. У 1887 році новий власник Фелікс Зусман побудував другий завод, що спеціалізувався на випуску санітарно-фаянсових виробів, а згодом об'єднав їх у один. Штат заводу в основному складався з євреїв. Клеймом Городницького заводу був надпис „P.S.I.R. Horodnica» і «Фаб. Городницькой» з короною

вгорі. Згодом лише одне слово «Городниця» кирилицею або латиницею чорним, червоним, рідше синім чи бронзовим кольором [6, с. 7].

До 1910 року виробництво фарфору досягло рекордного прибутку – 180 тисяч карбованців при 400 робітниках. Але при цьому робітники працювали по 12 годин. Умови були важкі. Використовувалася робота дітей-підлітків. За один день робітник отримував 13 коп., підліток – 7 коп. Для порівняння на той час 1 хлібина коштувала 6 коп., а булка – 5 коп. У цеху за довгим столом сиділи жінки і при світлі каганця їх вправні руки вкривали позолотою крила ангелів, пастушків тощо. Тут же бігали діти, бо дитячих закладів не було.

У 1917 р. на заводі відбувся страйк і робітники відсторонили Зусмана від управління заводом. В роки національно-визвольних змагань (1917 – 1921 рр.) завод не працював. З приходом до влади більшовиків завод разом з іншими подібними підприємствами був націоналізований і переданий під керівництво Головного комітету скляно-порцелянової промисловості ВСНГ і почав працювати як Городницький порцеляновий завод ім. Комінтерну. Від 1930 – х років він перейшов на виробництво посуду і скульптури малих тіл. Городницькі вироби були відомі за межами не лише області, а й республіки.

Але II Світова війна внесла свої корективи. Завод було зруйновано. Залишилося два горна з шести, знищено більшість будівель. Проте відразу після завершення війни він був відновлений і знову введений в експлуатацію. З цього моменту починається новий етап розвитку. Широко застосовується конвеєризація процесів та глазурування посуду. Уже в 1950 році завод досяг довоєнного рівня. В цей період було розроблено нові моделі скульптур на теми щасливого дитинства, казок, створювалися погруддя письменників та політичних діячів. Після закінчення Одеського художнього училища, протягом 1950-1951 рр. на заводі працював В.І. Щербина – український скульптор пластики малих форм. Протягом 1955 – 1965 рр було оновлено обладнання, цехи. Уже у 1965-1977 вперше в Радянському Союзі були закуплені дві швидкісні печі для випалювання, внаслідок чого швидкість випалювання скоротилася від 30 до 6 годин.

70 – 80-ті рр. ХХ ст. - це час бурхливого розвитку заводу. В цей час були побудовані і введені в експлуатацію нові цехи. Продукція заводу поставлялася на експорт.

У радянські часи на балансі підприємства були дитячий садок, гуртожиток на 105 місць, будинок культури, житлові будинки.

Після оголошення Незалежності України, завод став колективним у 1993 році. У 1995-1998 роках завод поступово переходить на газове паливо, що дало можливість уникнути банкрутства. Підприємство брало участь у міжнародних виставках у Бельгії, Ізраїлі, Арабських Еміратах, Ірані. У 1998 році журналом «Actualided» (Мадрид, Іспанія) КП «Городницький фарфоровий завод» був нагороджений «Великим золотим призом» за високі досягнення в промисловості та торгівлі. Вищий Союз національного Інституту маркетингу нагородив підприємство «Великим призом Америки за якість і сервіс 1998р.». Також у цьому ж році компанією J*VAN присуджена міжнародна платинова зірка. В асортимент виробів підприємства входили переважно на 95% господарський посуд та на 5% сувенірна продукція. Це столові сервізи та гарнітура, кавові та чайні сервізи на 6 та 12 персон, кухлі, тарілки, подарункові вироби. Продукцію прикрашали підглазурним розписом солями кобальту, часто з позолотою. У декорі були мотиви українського народного мистецтва, в оздоблені побутових виробів масового випуску – трафарет, штамп, декалькоманія, кольорові смужки, квіти, листочки

тощо. Асортимент розширювався і оновлювався, але вступ України до СОТ (Світова організація торгівлі) в травні 2008 року і економічна криза, яка почалася у цьому ж році ускладнила діяльність заводу. У липні підприємство зупинило свою роботу. Спроби залучити інвесторів з Італії були безуспішні.

У цьому ж 2008 році всі фарфорові зразки були перевезені у місцевий Будинок культури, де було організовано музей виробів Городницького фарфорового заводу. Його офіційно відкрили 16 січня 2016 року. У представлених експонатах яскраво відображаються зміни та розвиток мистецьких стилів і напрямків та їх орієнтування на кращі європейські зразки. В січні 2010 року почалася справа щодо банкрутства. А 19 січня 2012 року господарський суд Житомирської області визнав завод банкрутом і почав процедуру ліквідації підприємства. Загальна сума заборгованості заводу становила 5,9 млн гривень.

З 2014 року на території заводу ведуть підприємницьку діяльність щодо виготовлення базальтового волокна та оброблення деревини.

Городницький завод увійшов в історію промисловості своєю ексклюзивною продукцією: посудом, сувенірами, статуями тощо. На превеликий жаль він припинив свою діяльність, однак його вироби і на сьогодні представляють інтерес, особливо колекціонерів і є досить дороговартісними на різних аукціонах. Матимемо надію, що складні часи для заводу закінчатся і він з новими потужностями зможе відновити свою роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Візитів Ю. «Французи в Україні: фрагменти історії». Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26, 2015.- Режим доступу: <http://surl.li/oeKth>
2. Городницький порцеляновий завод. - Режим доступу: <http://surl.li/dthyj>
3. Колесник Г.М. Збірник краєзнавчих матеріалів /Територія колишн. Городнинського р-ну/: Городнинське краєзнавче товариство. – Новоград-Волинський : Вид-во «НОВОГрад», 2018. №1. 48 с.
4. Колесник Г.М. Збірник краєзнавчих матеріалів /Територія колишн. Городнинського р-ну/: Городнинське краєзнавче товариство. – Новоград-Волинський : Вид-во «НОВОГрад», 2019. №2. 48 с.
5. Костриця М.М., Костриця М.Ю. Житомирщина туристична; Краєзнавчі нариси / За загальною редакцією докт. геогр.наук, проф. Костриці М.Ю. Житомир «Полісся», 2009. 564 с.
6. Січинський В. Українська порцеляна. – Філадельфія: США , 1952. 18 с. - Режим доступу: <http://surl.li/oeKtt>